

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2007-2008

23 juli 2008

HOORZITTING

over de risico's verbonden aan gsm-straling

VERSLAG

**namens de Commissie voor Leefmilieu en Natuur, Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
en Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed
uitgebracht door de heer Rudi Daems**

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Patrick Lachaert.

Vaste leden:

de heren Pieter Huybrechts, Leo Pieters, Stefaan Sintobin,
mevrouw Marleen Van den Eynde, de heer Frans Wymeersch;
de heer Erik Matthijs, de dames Tinne Rombouts, Joke
Schauvliege, de heer Jan Verfaillie;
de heren Karlos Callens, Patrick De Klerck, Patrick
Lachaert;
de heren Jos Bex, Bart Martens, André Van Nieuwkerke.

Plaatsvervangers:

mevrouw Agnes Bruyninckx, de heren Felix Strackx, Wim
Van Dijck, mevrouw Gerda Van Steenberge, de heer John
Vrancken;
de heer Jos De Meyer, mevrouw Veerle Heeren, de heren Frans
Peeters, Johan Sauwens;
de dames Stern Demeulenaere, Hilde Eeckhout, Dominique
Guns;
de heer Ludo Sannen, mevrouw Els Van Weert, de heer Jo
Vermeulen.

Toegevoegde leden:

de heer Jan Peumans;
de heer Rudi Daems.

INHOUD

	Blz.
I. Uiteenzetting door de heer Thomas Barmüller van het Mobile Manufacturers Forum (MMF)...	4
II. Vragen van de leden	6

DAMES EN HEREN,

Op donderdag 3 juli 2008 hield de Commissie voor Leefmilieu en Natuur, Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid en Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed een hoorzitting over de risico's verbonden aan gsm-straling met de heer Thomas Barmüller van het Mobile Manufacturers Forum (MMF).

Deze hoorzitting is het vervolg op de hoorzittingen van 24 januari, 10 april en 15 mei 2008 over blootstelling aan niet-ioniserende stralingen (*Parl. St. VI. Parl. 2007-08, nr. 1724/1*).

De sprekers tijdens de hoorzitting van 24 januari 2008 waren respectievelijk de heren Robby Berloznik en Willy Weyns van het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek, professor Victor V. Moshchalkov van het departement Natuurkunde en Sterrenkunde van de KULeuven en professor Stefaan Van Gool van de dienst Kinder-geneeskunde van het UZ Gasthuisberg.

De sprekers tijdens de hoorzitting van 10 april 2008 waren professor Franz Adlkofer van de Stiftung für Verhalten und Umwelt uit Munchen en Dr. Wouter Duetz van het Kennisplatform Veilig Mobiel Netwerk. Namens de Hoge Gezondheidsraad namen professor emeritus André Vander Vorst, professor emeritus Walter Van Loock en doctorandus Dirk Adang het woord.

De sprekers tijdens de hoorzitting van 15 mei 2008 waren de heren Xavier Dekeuleneer, Olivier Christof en Luc Windmolders van het GSM Operators' Forum.

I. UITEENZETTING DOOR DE HEER THOMAS BARMÜLLER VAN HET MOBILE MANUFACTURERS FORUM

De heer Thomas Barmüller: Ikzelf ben Oostenrijker, maar het Mobile Manufacturers Forum (MMF) heeft zijn hoofdzetel in Brussel. Voor ik in dienst kwam van het MMF, een forum dat alle gsm-producenten vertegenwoordigt, was ik in Oostenrijk zaakvoerder van het Forum Mobilkommunikation, een organisatie die vergelijkbaar is met het Belgische GSM Operators' Forum. Beide houden zich vooral bezig met de opbouw van het basisnet. Als discussie ontstaat over een basisstation voert het Forum Mobilkommunika-

tion daar openlijk de communicatie over en probeert een vergelijk te vinden, hoewel het natuurlijk geen bemiddelaar is, want de leden zijn de netbeheerders en de producenten.

Nog daaraan voorafgaand was ik bijna tien jaar lang als volksvertegenwoordiger lid van de Oostenrijkse Nationalrat, met als centrale interessepunt milieuvraagstukken. Daarom denk ik dat ik ook de politieke moeilijkheden die met dit thema verbonden zijn, enigszins begrijp. Hoewel ik mij tijdens mijn uitzetting hoofdzakelijk op de feiten zal concentreren waarop het MMF zich baseert, wil ik daarna ook op politieke vragen ingaan.

Het MMF is dus een internationale organisatie die producenten van uitrusting die samenhangt met mobiele communicatie, verenigt. Het is opgericht in 1998 en vertegenwoordigt 80 percent van de markt van de verkochte toestellen en een zeer groot deel van de basisstations.

De basis wordt voor ons gevormd door het internationale EMF-project (electromagnetic fields) van de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO). De doelstelling van het MMF was vanaf het begin om een verantwoorde toegang tot onderzoek en veiligheid in verband met elektromagnetische velden en gezondheid te bieden. Dat is nog steeds ons centrale aandachtspunt, ook al houden wij ons bijvoorbeeld ook bezig met milieu en toegankelijkheid. Het MMF vindt het evenwel niet zinvol een eigen politiek uit te werken en werpt zich veeleer op als boodschapper van de opvattingen van de WGO. Wij denken immers dat de industrie er goed aan doet zich te baseren op deze publieke en algemeen erkende instelling in de plaats van een eigen positie in te nemen.

Het MMF heeft overigens ook de onderzoeksprogramma's ondersteund die door de Europese Unie (EU) in het leven zijn geroepen, en is tevens actief in de wereldwijde harmonisering van technische standaarden. Wij produceren informatiemateriaal op basis van deze onderzoeksgegevens zodat zij goed benut kunnen worden op het nationale niveau.

Het MMF baseert zich op wat de WGO en de International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection (ICNIRP) over dit onderwerp zeggen. Wij zijn er ons evenwel van bewust dat de wetenschappelijke feiten één zaak zijn en de waardering daarvan tijdens het politieke proces een andere. Ik ben er mij

dan ook van bewust dat de politiek nog met andere factoren rekening dient te houden.

Onze hoofdreferentie met betrekking tot het internationale EMF-project van de WGO is de website www.who.int/peh-emf. Daarop alleen al is een groot aantal studies gepubliceerd die na een 'peer review' standgehouden hebben in de wetenschappelijke discussie. Wij vinden het van groot belang dat men zich niet baseert op individuele studies maar op het geheel van de wetenschappelijke evidentie. Dé individuele wetenschappelijke studie die een vraag definitief beantwoordt, bestaat immers niet. Elke nieuwe studie moet gewaardeerd worden tegen de achtergrond van de bestaande studies. In de wetenschappelijke wereld is dat evident, maar niet in het publieke debat, en het is op dat laatste dat de politiek moet ingaan. Verder is het logisch onmogelijk om te bewijzen dat iets geen effect heeft. Men kan dus ook niet bewijzen dat mobiele telefonie ongevaarlijk is.

In deze context is de WGO in mei 2006 tot het besluit gekomen dat, gezien de geringe waarden van de elektromagnetische velden in de mobiele communicatie, er geen overtuigend wetenschappelijk bewijs is dat daarmee enig negatief gezondheidseffect verbonden is. Wat na die datum gepubliceerd is, betreft geen nieuwe onderzoeksgegevens, maar een herwaardering van de bestaande wetenschappelijke stand van zaken, zoals in het BioInitiative Report.

De WGO beveelt aan om de ICNIRP-waarden in nationale wetgeving om te zetten. ICNIRP is een onafhankelijke wetenschappelijke organisatie, waarvan het hoofdbestuur veertien leden telt. Er zijn vier vaste commissies waarvan de epidemiologische de belangrijkste is. Zij evalueert immers ook, in tegenstelling tot wat men vaak denkt, alle nieuwe studies die ter zake gepubliceerd worden. ICNIRP wil op zijn website alle geïnteresseerde personen – en niet alleen wetenschappelijk gevormde – informeren. Het maakt op regelmatige basis samen met de WGO een risico-inschatting.

Het klopt niet dat ICNIRP alleen met thermische studies rekening houdt. Het baseert zich op de gehele bestaande literatuur, dus ook wat betreft niet-thermische effecten. Bleek evenwel dat alleen de gezondheidseffecten van warmte geïdentificeerd konden worden. De limieten van ICNIRP hebben een hoge veiligheidsfactor. Zij zijn in het leven geroepen ter bescherming van alle bevolkingsgroepen, dus zowel voor kinderen, zieken als ouderen. Ten slotte wordt

de wetenschappelijke basis van ICNIRP telkens opnieuw onderzocht op haar geldigheid.

De limieten – de 'specific absorption rate' (SAR) – die ICNIRP heeft ingesteld, worden uitgedrukt in W/kg (watt per kilogram). Boven vier W/kg is er sprake van thermische werking, ook al heeft die meetbare verandering nog geen negatief gezondheidseffect. Datzelfde biologische effect heeft men immers ook als men de trap neemt in plaats van de lift. Van die limiet heeft men een tiende genomen om de professionele blootstelling te normeren, en daarvan nog een vijfde voor de publieke blootstelling. Daarmee bedraagt de veiligheidsfactor in dat laatste geval dus 50.

Bij professionele blootstelling gaat het over iemand die een apparaat dicht bij zijn lichaam heeft, waardoor hij aan opwarming onderhevig is. Daarom spreekt men daar van W/kg, zoals in de net vermelde ICNIRP-waarden. Als het echter gaat over een ver verwijderd basisstation, is een dergelijke opwarming niet meer meetbaar. Daarom zijn referentiewaarden vastgelegd, die in W/m² (watt per vierkante meter) gemeten worden, waarbij het hele lichaam relevant is. Omdat de politieke discussies vooral over basisstations gingen, zijn de nationale waarden daarvoor verschillend, terwijl de waarden voor mobiele telefoons over het algemeen zeer gelijkend zijn.

Ik onderstreep nogmaals dat de ICNIRP-normen, waarop de WGO zich uitdrukkelijk beroept, gebaseerd zijn op de gehele literatuur, zowel over thermische als niet-thermische effecten. Met de hele bevolking wordt rekening gehouden, van de mobiele bellers, over degenen die vlakbij een basisstation wonen tot degenen die geen mobiele telefoon gebruiken.

Ook de International Telecommunication Union (ITU) ondersteunt de ICNIRP-normen en beveelt aan ze in te voeren als er nog geen limieten bestaan. In vrijwel alle landen zijn de ICNIRP-normen verplicht of feitelijk in gebruik. De Verenigde Staten van Amerika, Canada, Taiwan en Zuid-Korea hanteren de Amerikaanse standaard, maar die is met ICNIRP geharmoniseerd. Rusland hanteert nu nog andere, lagere waarden, maar zal vanaf 2009 ook ICNIRP invoeren.

Tot slot beschrijf ik nog hoe omvangrijk een SAR-test van mobiele telefoons wordt uitgevoerd. Men maakt gebruik van een met een vloeistof gevuld dummy en een robotarm met een sonde. De mobiele telefoon wordt in verschillende posities gehouden

ten opzichte van de dummy. Het duurt tot een week om al de metingen uit te voeren. Men kan alle SAR-metingen op de MMF-site vinden. De meeste producenten hebben daarnaast eigen sites waarop men dagelijks actuele metingen kan vinden.

Ik besluit. Wij geloven op basis van de SAR-metingen dat mobiele telefonie, zoals zij vandaag wordt bedreven, een veilige technologie is. Noch de WGO noch enige nationale gezondheidsinstantie beschikken over aanwijzingen dat mobiele telefonie gevaarlijk zou kunnen zijn. Als ergens andere dan ICNIRP-waarden worden voorgeschreven, is dat om rust te brengen in het publieke debat. Er zijn immers geen wetenschappelijke studies die het noodzakelijk maken ze aan te passen. Ze beschermen op betrouwbare wijze.

Het onderzoek gaat voort en daarbij vormen kinderen een bijzondere doelgroep. Zij beginnen vandaag immers eerder met mobiel telefoneren en zullen over een heel leven gezien daardoor langer blootgesteld worden. Het Interphonproject van de WGO besteedt er bijzondere aandacht aan.

II. VRAGEN VAN DE LEDEN

De heer Rudi Daems: Deze uiteenzetting was te verwachten van de koepel van producenten van mobiele telefoons. Er is ongelooflijk veel verschil tussen de stralingscapaciteit van die toestellen. Sommige zenden hoge waarden uit, andere zijn stralingsarm. In Duitsland worden ze zelfs gelabeld. Het label voor de minst stralingsintensieve toestellen heet 'Der blaue Engel'. Wat is de houding van de producenten ten aanzien van dat beleid? Zou het niet logisch zijn dat zij sowieso de minst stralingsintensieve toestellen produceren?

Wat de gezondheidseffecten betreft, is het MMF niet de eerste die hier de ICNIRP-norm verdedigt als voldoende richtwaarde. Maar de meeste Vlamingen die dit dossier volgen, zijn die waarde al voorbij. Er is al vijf tot zes jaar politieke consensus dat de ICNIRP-waarde strenger moest gemaakt worden. Dat is ook gebeurd, want een koninklijk besluit heeft inmiddels de norm van 40 V/m op 20,6 V/m gebracht.

Er bestaat bij verschillende politieke partijen zelfs openheid om te debatteren over een nog strengere norm. Sinds anderhalf jaar bestaat in Brussel een ordonnantie met een norm van 3 V/m. Die kortetermijnwaarde hebben wij ook ingeschreven in ons voorstel van decreet. De professoren die in de commissie

aan het woord kwamen, rechtvaardigen met hun medische en biologische analyses die keuze. Ik noem de professoren Van Gool en Moshchalkov, evenals de heer Adang, die inmiddels een doctoraat behaalde, en een zeer belangwekkende analyse maakte van het gezondheidseffect van bepaalde straling op ratten. Ik beveel u de lectuur ervan aan.

De heer Barmüller erkent dat er biologische effecten, onder meer thermische, zijn vanaf een bepaalde gebruiksduur. Waarop baseert hij zich om te zeggen dat zij niet leiden tot gezondheidseffecten? Ik wijs op de synthese die professor Van Gool maakte van gerenommeerde rapporten over gezondheidseffecten op kinderen. Wat is uw standpunt? U zegt zelf dat het misschien niet verstandig is om kinderen te lang een gsm-toestel tegen het hoofd te laten houden. Dat impliceert dat u zelf pleit voor voorzichtigheid ten aanzien van de bevolkingsgroep die nog in volle ontwikkeling is.

De standaard die de WGO hanteert, dateert van 2006. Ondertussen zijn nog bijkomende studies uitgevoerd, of in voorbereiding, ook in de schoot van de WGO. Wat is uw inschatting? Zijn er evoluties naar een gewijzigde houding?

De heer Thomas Barmüller: De verschillen in SAR-waarden bij verschillende mobiele telefoons zijn in de eerste plaats terug te voeren op de constructie. Het gaat daarbij echter niet zozeer om hun formaat – hoewel ook lengte en dikte een wezenlijke rol spelen – als wel om de applicaties die erop zitten. De metingen gebeuren altijd bij de maximale combinatie die technisch mogelijk is. Men kan bijvoorbeeld tegelijk bellen en foto's versturen. Een mobiele telefoon die dat niet kan, heeft automatisch een lagere SAR-waarde.

Ons punt is dat, zolang men onder de voorgeschreven waarden blijft, elke mobiele telefoon even veilig is. Als men zijn persoonlijke blootstelling wil verminderen, kan men korter telefoneren of een kabel gebruiken, maar daarmee wint men geen veiligheid volgens de huidige stand van de wetenschap, alleen een beter gevoel. Dat de Duitse producenten het label 'Der blaue Engel' niet gebruiken of dat de leden van het MMF het niet accepteren, komt doordat het de indruk wekt dat toestellen met het label gezonder zouden zijn dan de andere. Men wil die foute perceptie niet ondersteunen.

Iemand die de SAR-waarden van een mobiele telefoon belangrijk vindt, kan ze vinden in de gebruiksaanwijzing. Wie het verder wil uitzoeken, vindt de

informatie op het internet. Feit is dat mensen niet de winkel binnenstappen en vragen naar de mobiele telefoon met de kleinste SAR-waarde. De keuze gebeurt volgens heel andere criteria. Misschien is er een klein percentage dat op de SAR-waarde let als men verder niet kan kiezen tussen twee toestellen, en voor hen is de informatie publiek toegankelijk.

Bovendien is het zo dat de opbouw van de SAR-waarden te complex is om weer te geven op een stickertje. Het is ook niet mogelijk om de effectieve waarde op een bepaald ogenblik op het scherm weer te geven. De waarde verandert immers constant volgens de positie en de uitzendkracht volgens de verbinding met het netwerk, zonder ooit gevaarlijk te worden. De batterij in een dergelijk toestel is erg klein. De telefoons zijn zo gemaakt dat ze voor de uitzending van signalen steeds de geringste energie gebruiken. Die instelling gebeurt echter niet door de telefoon zelf, maar door het basisstation waarmee hij verbonden is. Hoe beter de verbinding, hoe lager de kracht die gebruikt wordt voor de straling. Daarmee zijn ze tegelijk energie-efficiënt en kunnen ze langer werken zonder heroplading.

Wat de duur betreft, kan men 24 uur aan een stuk telefoneren – dat is technisch mogelijk – zonder gezondheidsproblemen te krijgen. Maar als iemand dat niet wil en het anders wil aanpakken, mag hij dat natuurlijk. In het Verenigd Koninkrijk heeft de overheid een informatiefolder geproduceerd en in miljoenenoplage verspreid met de boodschap dat het gebruik niet gevaarlijk is, maar tegelijk met tips voor wie toch bezorgd is – zoals kort of handenvrij telefoneren. Bij onderzoek bleek dat de folder de mensen nog ongeruster maakte omdat het feit dat de overheid tot informatie overging, de indruk wekte dat er wel iets aan de hand moest zijn.

In Zwitserland zag men dezelfde ontwikkeling na de verlaging van de waarden voor basisstations. Men deed dat om voorzichtig te zijn, maar het debat over de elektromagnetische velden werd er niet bepaald rustiger door. Het MMF meent daarom dat er veel meer behoefte is aan meer vertrouwen, dat gebaseerd is op publieke expertise. Voor succesvolle communicatie moet het gehele wetenschappelijke onderzoek in rekening worden gebracht, voor zover de studies een peer review hebben ondergaan. Alle andere communicatiemaatregelen leiden niet tot rust maar tot bezorgdheid.

Niet de normen dateren van 2006, maar wel de informatie van de WGO. De normen zelf dateren van

1998. Maar het klopt dat de laatste evaluatie van de wetenschappelijke stand van zaken door ICNIRP werd opgemaakt in 2006. In die zin zijn de normen inderdaad gebaseerd op 2006 voor wat hun wetenschappelijke accuratesse betreft. Men moet in deze context wel voor ogen houden dat de gehele wetenschappelijke stand van zaken werd geëvalueerd. Daarentegen heeft het BioInitiative Report bijvoorbeeld een selectie gemaakt die de eigen opvattingen bevestigt. Gelukkig heeft deze commissie het anders aangepakt om tot een oordeel te komen.

De heer Erik Matthijs: Dit is een zeer complexe materie, die in belangrijke mate afhangt van de standaarden die men bij het onderzoek hanteert. Zo is er al een verschil tussen kinderen, van wie de hersenen en het middenoor in ontwikkeling zijn, en volwassenen, maar ook inzake gebruiksfrequentie en stralingsnorm. Kan men het onderzoek, waarin een heel pak muizen sterven na een zekere bestraling, transponeren op mensen?

Zijn er uit de duizenden onderzoeksrapporten al effecten op lange termijn bekend van de straling, die uiteraard afhankelijk zijn van de intensiteit ervan? Wij moeten vermijden dat we over twintig jaar moeten vaststellen dat we niet voorzichtig genoeg geweest zijn.

De heer Thomas Barmüller: Ik heb vorige week gesproken met mevrouw Sadetski, die een deel van de genoemde Interphonestudie heeft uitgevoerd. Ik denk dat Interphone ons de weg zal wijzen. Het project is acht jaar geleden opgezet met het oog op de waarneming van langetermijneffecten. Het is een internationaal project waarin dertien landen samenwerken, omdat epidemiologisch onderzoek grote aantallen nodig heeft met het oog op statistische relevantie.

Nu al is duidelijk – en dat zal niet meer veranderen – dat er geen gezondheidsrisico is bij een gebruiksduur tot tien jaar. De gegevens over een langere gebruiksduur zijn nog te klein in aantal. Dat moet in het vervolgonderzoek bekeken worden. Interphone zal dus geen andere conclusie hebben dan: we moeten dit verder volgen. Men heeft dus geen mechanisme van langetermijneffecten gevonden. Men zegt integendeel: de voorbije tien jaar definitief geen risico, maar we blijven dit volgen.

Als in het vervolgonderzoek zou blijken dat er een gezondheidsrisico verbonden is aan mobiele telefonie, dan zal dat een zeer gering risico zijn. De politieke

verantwoordelijken hebben de ondankbare opgave om de positieve effecten en de angst voor mogelijke gezondheidsrisico's af te wegen.

Als iemand erin slaagt onder de thermische waarden een niet-thermisch mechanisme te vinden binnen het bereik van de mobiele telefonie, maakt hij kans op de Nobelprijs. Bij het slotevenement van het initiatief EMF-NET van de Europese Commissie, midden juni 2008 in Brussel, stelden de vorsers dat ze geen resultaten hadden gevonden en dat er geen risico mee verbonden is. Een Duits onderzoeksprogramma, dat over zes jaar gespreid 17 miljoen euro investeerde in 54 projecten, en waarvan de resultaten op 16 en 17 juni 2008 werden voorgesteld in Berlijn, kwam tot dezelfde eindconclusie. Wetenschappelijk gesproken is dat rustgevend nieuws. Ik wijs erop dat de genoemde studie over muizen en ratten geen peer review heeft gekregen maar wel media-aandacht. De tijd zal uitwijzen of men er in slaagt om de rust ook te transponeren naar het communicatieve vlak.

De verslaggever,

Rudi DAEMS

De voorzitter,

Patrick LACHAERT
